

Teleki László gyermekkori drámái.

A *Kegyenc* írójának ránk maradt ifjúkori írásaiból igen értékes életrajzi adatokat tudunk meg. A „*Latzi Jegyzőkönyvének 1 Darabja 1821-ben*“ és a „*Latzi Jegyzőkönyvének 2 dik Darabja 1822.*“ című két kötetnyi napló a gyermekkori élmények és históriák gazdag forrása.¹ Ebből a naponként feljegyzett emlékből jelesen kitűnik az is, mennyire érdekelte a Teleki-családot szellemi életünk ügye. Természetesen, az otthon tapasztaltak erős hatást tettek az ifjúra és mindazt, amit a felnőttek kezdeményeztek, Laci is megkísérelte a maga mulattatására. Ő maga is Tudós Társaságot alapított a család tagjaiból. De annak megalakítása előtt is — a napló tanúsága szerint — különösképen érdeklődött a drámaírók iránt. Annál is inkább módja volt az eféle munkálkodásra, mivel a családi körben gyakran olvastak fel okulásra szolgáló műveket: regényt, drámát egyaránt:

„...Vatsora után Máli — írja — mindenek előtt egy komédiátskát olvasott a mellyből azt lehet tanulni „Ha valaki nagy rangú familiából született, semmi oka sins, hogy el kényes-edjen, mert az nem az ő érdeme!“ (16. Aug. Tsütörtökön)

Másnap tanulás után sétálni megy, majd hazatérésük után — amint feljegyzi — „...el kezttük a próbát. (mert Komédiát akartunk játszani).“ Köt nap mulva „Tizenegygyed fél órákkor megint egy próbát tettünk a komédiára.“

A következő héten el is játszották. „Ma tizen két órákkor volt az utolsó próba a komédiára és hat órákkor délután játszottuk a komédiát, a melly itt meg van magyarul.

Először azt beszélem el, hogy ki mitsoda rollét játszott. Clerman urat Hornikné úgy játszotta mint asszonyt, Costantint én és Adelidot Mah, Genevévát Cili és a kis Tamásott Guszti játszotta.

Estve megint egy új komédiát kerestünk ki játszani Frantziául a mellynek neve *A modi szerint való nevelés.*“ (22. Aug. Szerda).

Egy hétre rá újabb mutatvány kerül színre: „...Estve, minek utánna dél után is tanultunk, sétálni mentünk és játszottunk egy balettot vagy is inkább pantominát játszottunk, a mellyet magunk komponáltunk és avval Édes mamának örömet tsínáltunk, ámbár nem olyan különös szép volt. Máli klavírozott, én, Cili, Guszti játszottuk a pantominát...“ (30. Aug. Tsütörtökön).

¹ Bővebben ismertettem Teleki László és *Kegyenc* című dolgozatomban. IK. 1941.

Néhány hét múlva „eredeti kísérletről“ értesülünk. „Ma Erős bátsi látta, hogy valamit írok, utójára kérdezte, hogy mit írok.

En, Latzi: Egy komédiát.

Eröss: Kinek?

Latzi: Gusztikának.

Eröss: Hiszen nints semmi ünnep.

Latzi: Tudom, tsak azért írom nékie, hogy öröme légyen.

Eröss: Mondja el, mi a taglalatja.

Latzi: Ez — Volt egyszer egy ember, a nevét nem írtam, tsak úgy írtam Atya volt, annak egy fija, annak neve volt Imre és egy leánya, Juliska. Ott kezdődik a Seéna, hogy az Atya Imrével van, és azt mondja, hogy gyermekeket hívott az ő hozzá, azután Imre ír és Juliska bejön és kérdi, hogy mit ír és parancsolja, hogy mutassa meg, éppen akkor jönnek be a két gyermekek és Juliskát ki nevetik.“

A „dráma“-terv nem valami nagy sikert aratott, kitűnik a nevelői bírálatból:

„*Eröss:* És maga mer egy ilyen dirib-darab beszélgetést komédiának nevezni, ebből ki tetzik a maga nagy ambíziója. (22. September. Sombaton.)“

Október elején új darabot kezd fordítani, novemberben sor kerül a bemutatására is: „...el játszottam a kis Teátrumon Gusztinak azt a komédiát, mellynek neve *Az Ervágás* és a mellyet Németből fordítottam Magyarra. És ő ennek nagyon örült.“ (22. November. Tsütörtökön).

Medgyessy Pál — Eröss Sándor elődje volt — egyik levelében megkérdezi: „...a Haza szeretetről írott Darabját nem dolgozta-é ki újra?“

De a későbbi feljegyzésekből is nagy érdeklődés szól a dráma iránt:

Latzi: „Ugy-é az ifjú Pukinak kel már Komédiát tudni írni, mert már több mint Poéta, már filozófiát tanul.

Eröss: Nem.

Latzi: Miért nem, hiszen már ő keresztül studiózta a poézist.

Eröss: Azért nem lehet, mert arra, hogy az ember Komédiát írjon, arra nagy gyakorlás kell, tehát nem lehet olyan fitzkótul azt várni, hogy jól tudjon komédiát, de jól írni. Sok emberek azt gondolják, hogy ők tudnak Komédiát írni és még sem tudnak, nem, úgy szólván semmit nem tudnak a Poézisből — vannak olyan emberek, akik nagyon gyakorlották a Komédia-írást és még sem tudnak jó komédiát írni, az attól van, hogy tzeljok nem jó, hogy rosszszat tesznek bele, tehát mégis jobb, ha a Komédiában a tzel jó és nints olyan mesterségesen kitzifrázva, mintha leg mesterségesebben van ki tzifrázva és a tzel benne rossz.“

Ilyen előzmények után születik meg az első komolyabb drámai kísérlet. Egy, a „Tudós társasághoz való írárok. Írta Teleki László“ című füzetben olvashatjuk *Demeter vagy Az ártatlanság el esik* című, három felvonásra tervezett „Szomorú játék“-ának első felvonását:

Személyek:

III. Filep. Macedoniai Király.		Iréne, Filep leánya
Demeter	} A fiai.	Eugénia, a Baráttya
Perseus		Alexis, Demeter szolgája
Cleomenes	} Tanácsosok	Metelleus
Chodrus		Mammius
Leontides		Lucius Praetor
Antigonus		Quintus Római ifjú.

Első Felvonás.

(Szoba)

Első Jelenés

FILEP (*Egyedül.*)

Már meg szűntek tsattanni a fegyverek, már Görög ország hatalma, mely az előtt minden nemzeteket meg rettentett, a Római népnek hódol. Oh, kedves hazám, oh Macedonia, hol van hatalmad. — Bártsak leg alább nyomdokait látnám a régi ditsőségednek. Hát az én fegyvereimnek kellett meg győztetni. Miért nem lehetett nekem meg halnom, miért kellett látnom, ezen szomorú jelenést. — (*Le dől a székre és ott gondolkodik*)

2. Jel. — Filep, Iréne.

IRÉNE: Már megint szomorú vagy Atyám, vigasztald meg magadat és szenyved békével azt a mit az Istenek elvégeztek.

FILEP: Oh, leányom, köszönöm, hogy vigasztalsz engemet. De én vig nem lehetek, a hazám ditsősége el veszett, Macedonia oda van. Én örülhetnék, a kit a szerentse el hagyott és a kin az Istenek átka van, hagyjál hát engem siratni sorsomat. Mit háborgatol szomorúságában olly embert, a ki a szerentsének leg felső poltzáról levetődvén, már a porba hever és a kit a kegyetlen sors mindentől megfosztott és a kinek tsak könnyeket hagyott, hogy sirassa előbbeni sorsát.

IRÉNE: Oh már messze mész atyám, még sokat hagyott néked a sors, hagyott néked egy népet, mely téged még mindig szeret, hagyott két nagy reménységű fiakat, meg hagyott engemet, meg hagyta végre a reménységet.

FILEP: De mennyivel többet vett el; de tanácsod szerént, a mint tsak hatalmamba fog lenni, úgy fogom el szenyvedni, a mit Jupiter el végzett. És ahoz is hozzá akarok szokni, hogy téged o Demeter Karjaim között többet ne lássalak!

IRÉNE: Ó rá nézve vigasztald azzal magadat, hogy ő egy nemes népnek kezei közt van, bizonyosan még te is meg látod őtet, bizonyosan fogjátok egymást tsokolgatni.

FILEP: Most nékem a boszszúban áll az egygyetlen egy örömöm, meg boszszúlom igen is, ha ti Istenek engem segíttek, ha Te Márs nékem erőt adsz, ha te Minerva böltséget, a Rómaiak vérén Macedonia veszélyjét.

IRÉNE: Még eddig Jupiter mindig atyai módon ápolgatod tégedot, és még ez a szerentsétlenség is bizonyosan javadra fog szolgálni, bízzál tehát ő benne.

FILEP: Ugy tetszik mintha már hallanám a hadi lármát, mintha Isteni erő által meg lelkesülvé, győzelemre szokott seregemet, a Rómaiakat futásra szorítnám. O Mars! o bosszú! (El)

Harmadik Jel.

IRÉNE: (*Egy darabig halgat és jár*) Mi szorongatja lelkemet? nem tudom, mitől félek: nem látok semmit és még is félek, mely különös érzemény: óh szívem beszélj világosabban: mit jelent ez. Talán ez által az Istenek akarnak valamit tudtomra adni: esküszöm, ha kijelentitek akaratosokat, meg tsinálom, a mit kívántok. — Még életemet is feláldozom, ha azzal néktek kedves dolgot tsinálók. (*Nagy menydörgés hallatzik, a föld alól ki jön egy pántzélos ember, ki egy tört tart a jobb kezében*)

IRÉNE: (*Meg látja ötet*) Ó egek! (Elájul)

A LÉLEK: (*oda megy*) Keljél fel édes Iréne, nem kell sok időt elveszteni.

IRÉNE: Hol vagyok. (*Fel kél*) Te ki vagy itt, és mit keresel.

A LÉLEK: Én Antigonus vagyok, ama Isteni Nagy Sándornak hűséges Generálissa, és őseid közül az egyik, Plutónak országából jövök, emberi formát vettem magamra, erre a világra jöttem, hogy tudottra adjam, hogy nagy veszedelembé forog atyádnak és Demetrius testvérednek élete.

IRÉNE: Mit mondasz? Hogy szabadítsam meg őket, mond meg frissen, frissen.

A LÉLEK: Itt van. (*Kezibe egy tört ad*)

IRÉNE: És ezzel mit tsináljak.

A LÉLEK: Öld meg Perseust.

IRÉNE: (*meg ijedvén*) Én a testvéretem —

A LÉLEK: Az az egygyetlen egy orvosság! Most el válok tőled kedves Iréném, és vissza megyek az örök nyugalomra. (*A földbe le süllyed.*)

IRÉNE: Megyek tehát! De mit, én meg öljem a testvéretem? Nem, nem, mennyél te veszedelmes portéka, mennyél, Iréne soha se fogja Testvérét meg ölni. (El)

(*Folytatása következik*)

Teleki László.

A töredék már világosan vallja szerzőjének romantikus beállítottságát. Drámai értékek is megcsillannak gyermeki tollán a feszültségek felépítésében.

A gyermeki írások között jeles helyet foglal el egy történelmi drámája: *A Mohátsi útközet*. E drámai kísérlet kelő elbírálásához hasznos szempontokat tár elénk a maga alapította, családi Tudós Társaság „ülésére” készített írása, az *Egy jó hazafinak kötelességeiről magyar nyelven készített oráziója*:

„Halgatók! hallgassátok figyelemmel, mert most nem haszontalan dolgokról beszélek, hanem olyanokról, melyek magokban foglalják a ti kötelességeiteket; mert egy jó hazafinak és egy jó embernek a kötelessége egy; és én ebben a rövid beszédben, mellyben Egy jó hazafinak kötelességeiről értekezek, a morálnak útját fogom követni.

Ó bártak sokan lennének, a kik meg érdemlenék, hogy hazafi névvel neveztesse nek! Egy jó hazafinak ezek a fő vonásai, az Isten szeretete és tisztellete, háládatosság és a felebaráti szeretet, gondolom némelyek azt fogják kérdeni, hogy miért nem tettem ide a törvény eránt való tisztelgetet, de vizsgálódjanak tsak, meg látják, hogy haza eránt való háládatosság azt magá-

bann foglalja, mert én nem azt hívom a törvény eránt való tiszteletnek, mikor az ember büntetéstől való félelem miatt fogad szót a törvénynek, hanem mikor a hazának szeretetéből, és a haza szeretet miből áll, ha nem az eránt való háládatosságból? De már most menjünk vissza arra, a mit elébb mondtam: a háládatosságból foly a hazának szeretete, a melly oly nagy virtusokat gerjeszt az emberbe, hogy ha azokat hallood, méltán felkiálthatsz: Isteni, Angyali virtus, mert ki ne tudálná a nemeslelkű *Zrinyit*, a ki hazája díszéért a veszélynek önként ellene ment, és a vitéz *Kemény Simont*, a ki Hunyadyért és a Hunyadi által hazájáért életét feláldozta; vagy hogy más példát említsek, és oly dolgot, mely nem került illy derék emberek életébe, nem lesznek halhatatlanok a históriájában *Eger* várának bajnoki, ámbár már meg holtak ők magok. Ez után még a háládatosságból foly a fiúi szeretet, mert azért kell a gyermeknek különösen a szüléit szeretni, minthogy sokkal tartozik nekik, és a miatt neki háládatosnak kell lenni; és a fiúi szeretet mely nagy fellengős virtus, mely gyönyörű látni a felnevelkedett fiút szüléi karjai között, annyival nagyobb véték, mikor valamely gyermek felserdülvén meg veti szüléit, melly rettenetes vétokbe sokan bele estek. Ezek után még a haza iránt való háládatosságból foly a törvény eránt való tisztelet, vagy annak parantsolatjának megfogadása; erre nézve szükség, hogy egy jó hazafi inkább principumból, mint félelemből fogadjon a törvénynek szót.

A felebaráti szeretet is sok virtusoknak kútfeje, ez hozza magával a nagylelkűséget, mely egy fővirtusa volt mindeneknek, kik megérdemlette vagy megérdemlették volna, hogy nagynek neveztessenek. (Most a nagylelkűséget arra értem, mikor annak, a ki tégedet meg bántott, meg engetz.) Ámbár van több 2000 esztendejénél, hogy Sokrates meg holt, még is meg maratt az ő híre, még a mostani világ sem felejtheti el azt, mikor Aristophanus Comédiáját, mellyben ötet az kitsűfolta, hideg vérrel halgatta. — Erre a nagylelkűségre erő kell, és ha az efféle virtusra van az embernek ereje, akkor másra is van, t. i. arra, hogy a sors viszontagságait erős lélekkel el szenvedje az ember, arra hogy álhatalatosan meg maradjon a jóbann, és hogy a harag vagy bosszúállás kívánsága ostromlásának ellene áljon.

Még a felebaráti szeretet szüli szívességet; az után a barátságnek köteleit a felebaráti szeretet fonja. Már volt arra példa, hogy egy ember a barátjáért halállal hartzolt. — Mind ezek a virtusok poetai képek által le nem festődhetnek, az emberi szív ezeknek a virtusoknak jolességét jól észreveszi. —

Végre az Istennek tiszteletéről szólván azt mondom, hogy ez erősíti minden virtusokat, és ha az óratornak szabad merészből poetai képekkel élni, ezt mondom: *Ez minden virtusoknak a támasztó oszlopa.*

Mind ezeket beszélvén, gondolom, hogy eleget ditsértem a virtusokat és gyaláztam a bűnöket; és óhajtom, hogy ezen rövid beszédem használjon.

Irta *Teleki László.*“

A gyermekkor előbbi kísérleteiben is meg-megcsillanó moralizálás és romantikus történeteskedés fonódik e parainesis-szerű orációban ékes koszorúvá. Innen már csak egy lépés kellett ahhoz, hogy történeti dráma támaszjon tollán. Meg is írta *A Mohátsi ütközet*-ben.

A Mohátsi ütközet.

Szomorú játék
Nógy felvonásban.

Személyek

II. Lajos		Szultán
Botskai	}	Ali basa
Ujvári		Mustafa basa
Bertsényi		Begler bég
Boró Gyula		Magyar
Erdődi		nomesek
Kemény		
Bátori		
Rákótzai		Katonák

Első felvonás.

(Szoba)

Első jelenés

BOTSKAI, UJVARI.

BOTSKAI. Mit mondasz az ellenségnek temérdek számára Ujvári.

UJVARI. Semmi jot. Látom a tapasztalatlanságát a királynak, ő lenne pedig az a személy a melyet minckünk halálig követnünk kell. Kibe bizzunk hát midőn az ellenség serege sokkal nagyobb mint a miénk. — Nints tehát semmi reménységem, és gondolom hogy nem sokára meg leszz az az ütközet melybenn a gyázbann öltöződött Magyar Ország minden díszét elveszti.

BOTSKAI. Ne szomoridsd magadat hiu képzelődésekkel; hát te magad vitézségébenn nem bízol. Talán elfelejtetted hogy vannak még Magyar Ország-nak olly fiai, kik készek lévén hazájokért életüket is feláldozni, a tsata mezején akarnak magoknak borostyán koszorukat fenni. Ne essünk tehát kétségbe és szerezzük meg magunknak Leonidasnak nevét.

UJVARI. Nem bánom reménylél úgy is nagyon jó nyugtató orvosság a reménység, de a tapasztalás a reménységet egészen kiirtotta szivemből, mert annak tsalfa kotzkája engem sokszor megtsalt. — Nekem most szomorúnak látzik a természet. És talán meg látjuk hogy Magyar ország Lajos király sirján fogja siratni elvesztett ditsőségét. De Félre haszontalan panaszok; most készülünk arra hogy ha Magyar ország elvesz is vízei örökké éljenek. Én részemről imátkozok az Istennek hogy karom és kardom az utolsó tsepp vérig győzhetetlen legyen.

BOTSKAI. Öreg vitéz hidd el, nem fogsz egyedül lenni, mert legalább én, el felejtkezvén az életről, hazámert a halállal fogok hartzolni.

UJVARI. Tartsuk meg tehát a mennyibenn rajtunk ál Magyar ország díszét hogy majd maradék mondhassa, hogy Magyar ország ditsősége a hatalmával nem temetődött el egyszerre, az az hogy ámbár a második elveszett még is az első megmaratt.

BOTSKAI Barátom ha vitézek vagyunk, kérjük meg a királytól, hogy mellette legyen nekünk szabad győzni vagy halni a hazáért —

UJVARI. Mennyél te én sem fogok arrol el felejtkezni de hallok valakit jönni talán Gyula lesz.

2. Jel. UJVARI. GYULA

UJVARI Mi hirt hozol.

GYULA Mindent rémuléssel láttam, remuléssel fogok beszélni, és remüléssel fogsz halgatni —

UJVARI. Mi történt beszélj.

GYULA. Minek utána török ruhabann öltözködén ő közéjek elegyedtem, láttam. Ali basát, kihirdetvén hogy száz aranyat kap az a ki Lajos Kiralyunkat meg öli, alig tartoztathattam meg magamat hogy öt meg ne tamadjam avval a kardal mellyet ugy gondolták a törökök, hogy Lajos Király ellen fogok fordítani, de nem tsak e miatt reszketett testem ijjet láváan lelkem, hanem a miatt is, hogy a Szultán a tisztekhez tartott beszédében említette hogy háromszázezer katonákból áll a serege, hogy még segítséget várnak, és hogy az a sereg is százezer fegyveresekből fog állani — Én nem tudom hogy féljek-e vagy bosszankodjak. —

UJVARI — Én szeretném ha minden magyar katonában meg lenne mindenik, egyszerre a bosszankodás neki bátorságot adna, és a félelem elhárítaná a vakmerőséget.

GYULA. Tudtam mindég hogy te bölts vagy azért folyamodtam hozzád, hogy eszed nekem menedék helyül szolgáljon, most meg mutattad hogy az én bizodalمام erántad nem volt hijábann való. — Igen te voltál te vagy, és te leszel mindég az életben az én őrző angyalom, mert ámbár ifjú vagyok még is tapasztaltam hogy arra szüksége van az ifjúnak — most kérdem tőled, meg mondjam é azt a királynak hogy melly veszedelembenn forog élete.

UJVARI. Félek hogy ez által nagyon feltüzéledik és hogy tüzében gondolatlanul fog tselekedni tehát én ugy tartom hogy azt el kell titkolni előtte.

GYULA. De hogy helyheztessük bátorságban — Es hogy őrizzük ötet a Törököktől.

UJVARI Én és Botskai meg fogjuk kérni tőle hogy mellette hartzolnunk szabad legyen. Botskai már el ment arra a végre.

GYULA. Irigylem nektek azt a gratziát ha megnyeritek.

3. Jel. UJVARI (egyedül.)

Megátalkodott szívvel hagylak el téged tsalfa reménység, az én szívemben te menedék helyet nem kapsz: az én sorsom is megmutatja hogy hogy tsalod a halandokat, te nállad nélkül most a fegyverek ropegásától tavol lévén nem kellene látnom Magyar ország romlását.

4. Jel. UJVARI és BERTSÉNYI

BERTSÉNYI (*nagy lihegve jön be*) Szegény Magyar ország el érted már véged.

UJVARI Ki szomorítja lelkemet ilyen másás szókkal, ki nehezíti azt a követ melly szivemen fekszik. Bertsényi te vagy?

BERTSÉNYI Hidd el nem hijábann mondtam ezen szomorú szavakat. — Igen nem sokára talán hazánk mint a számkivetett, a kinek sehol

sints hazája és magának lakhejet híjábann keres, ugy fog bujdosni, vagy pedig terhes jármot fog nyakán hordani.

UJVARI. Beszélj világosan, miért festődik a kétségbeesés képeden.

BERTSÉNYI. Lajos Király, jollehet mi annak elene dolgoztunk engem és a közkatonák közül három száz vitézeket választván ki ment rohanást tsinálni az ellenségre, Már hartzol tüzzel, már megszalasztottuk a törököket, midőn nagy ijjetségünkre észre vettük, hogy a Király eltűnt szemünk elől és az ota ötet nem láttuk.

UJVARI Mit beszélsz? O szerencsétlen nemzetség

BERTSÉNYI. En ugyan megparantsoltam a háromszáz katonáknak hogy a felől semmit sem mondjanak a többieknek és hogy ha őket kérdezik hogy hová lett a Király, az feleljék hogy a sereg a setetség miatt ötet nem látta és hogy most alszik: — de hátha ők ezen titkot tarsaiknak felfedezik, vagy ha utójára a sereg észre veszi hogy hányadán van a dolog, mit tsináljunk

UJVARI. Ennekem az elmém egészen eláll

BOTSKAI (*aki az elébb is ott volt és a beszédre halgatott, most előjön.*)

Ha vannak még Magyar országnak vitéz fiai, tudok egy országot, mely által az a rab meggyogyitodik, igaz hogy az a mit én tanátsolok nagy bátorságot és magat való elhatározást kivan, de a kibe a magyar vér póseg, az nem szánnya a vérét a hazáért kiontani.

UJVARI és BERTSÉNYI És mi az a te plánumod.

BOTSKAI. Mennyünk mi hárman az ellenség táborába, és ha lehet szabadítsuk meg móg életünket is oda adván.

UJVARI és BERTSÉNYI. Készek vagyunk mindenre.

BOTSKAI. Látom még fenn áll Magyar ország még él a Magyarok Istene. (*El mennek*)

Vége az első felvonásnak.

Második Felvonás

Setét tomlőtz

Első jelenés

LAJOS KIRÁLY (*Egyedül.*)

(*Ide 's tova jár*) Magyar vitézeim hol vagytok semmit sem látnak szemem ezen szomorú falakon, ezen tömlőtzön kívül mely az én sirhalmom keszsz. — Miért nem ölelhettem meg legalább utójára bator követőimet, miért nem bútszhattam el tollük. — O bajnokok ti gyözedelmi pompával tertek vissza, és a ti kirallyotok itt a fogságban nyög, midőn neki nints egy darab kenyere hogy ej éhségit megkissebbiteo vagy egy tepp vize hogy szomjuságát megoltsa, midőn ő arra itéltetett hogy az éhség kínos halálával hartzoljon. és midőn elszaggattatva az emberiségtől mindentől a kit szeret, olválva az ellenségnek setét tomlőtziba be van zárva. Itt áll most Lajos Királyotok, nehéz lantz lévén kezén és lábán. A föld alatt van, az a ki kevéssel ez előtt a tronusonn ült, kinek fején a korona kezében a királyi páltza volt. — O bártsak a hartzbann estem volna el bártsak ezen ditső halál aktal elkerültem volna ezen gyalázatot — De távozzatok már el panaszok vigasztald meg magadat szivem, és ha az Isten fija is szenyvedet miért ne szenyvedném el én is

bajaimat. (Menydörgés és villámlás hallik.) Már menydörög, még ezelőtt egynehány órával oly tiszta volt az ég mint az én homlokom; mert midőn fejem körül fekete felhők lebegnek, az ég is háborút indít. — Nem még nem hagyott el a reménység, van egy Isten, a kinek gondviselése alatt van az ember.

Második Jel. LAJOS, ALI BASA.

ALI. A Szultán küldött engem hozzád, azt üzeni néked hogy van még ut arra, hogy ettől a rettenetes haláltól megszabadulj.

LAJOS S Mitsoda mod az lássuk —

ALI. Ha meg adod magadat, és neki által adod Magyar országot.

LAJOS — Azt nem tsinalom. — Mond meg az uradnak hogy nem olyan a Magyar sziv mint a mint ő gondolta. —

ALI. Ha obbe a megátalkodotságban megmaradz, kínos halállal meghalsz, ha pedig megtsinalod azt a mit parantsol a Szultan, megjutatodol. — Hogy ezekről gondolkodj egynehany pertzeneteket hagy a tsászár. — (El)

Harmadik Jel.

LAJOS (*Egyedül*)

(*Egy darab ideig ide s'tova jár és gondolkozik*) Istenem adjál nekem erőt hogy békességes türessel szenyvedjem el sorsomat. (*Többször hallatik menydörgés.*) Ugy látszik mint ha a természet maga is boszszankodna hogy meg akarták vesztegetni a magyarok királyát. Ismét kérlek Istenem agygyál nekem erőt. —

Negyedik Jelenés.

LAJOS, a SZULTAN, ALI és MUSTAFA.

SZULTAN. Na fogoj lássuk mire hataroztad meg magadat.

LAJOS. Meg vallom, nagyon megbotrankoztam kívánatodban. — Hát te ugy vélekedsz a magyarok felöl, hogy azokat penzel meg lehet vesztegetni? az gondolod, hogy az ő királyokat ra lehet venni hogy hazáját és országát elarulja? Ha eddig oly rosszszat gondoltál felölem és hazám felöl megmutatom hogy a hazaért hogy tud halni a Magyar

SZULTAN Gondold meg vagy éhség által meg fogsz halni, vagy megjutalmaztatodol gazdagon. — Gondold meg most jól mind ezeket, mert későbbben hijába bánod meg makatssagodat.

LAJOS. Mindenre elhataroztam magamat. Nem vihet engem arra. Sem a pokolnak tuze sem a vilagnak minden aranya.

SZULTAN Még sem gondoltad jól meg a mit mondtál. — Meg egyszer kerdezlek, meg fogod e tsinalni a mit neked tanátsolok.

LAJOS (*Magabann*) Megnyugszom sorsomon [a szultánhoz] Minthogy tisztességesen tovább nem élhetek hagygyál engem o Szultan meghalni. Emlékezzél meg arról, hogy én Magyar vagyok és a kinek magyar szive van., az ilyen alatsónysagokat nem követhet el. — Nézzél rám és a milyen hazaszeretetet látz szememből kitündökölni olyat fogsz találni minden igaz magyarbann.

SZULTAN. No jól van törtenjen meg az amit kívánsz halj meg. —

ALI és MUSTAFA. Hagygyuk megdögleni ezt a makats kutyát — (*Elmennek*)

Ötödik Jel. LAJOS (*Egyedül*)

Ambár már meghatározodott sorsom, még is úgy tetik mintha homlokomról elkezdene már indulni a fekete felhő. Látom az ártatlanság vidit. Ugy tetik mintha egy szozatot hallanék és mintha azt súgná fülembbe, hogy az Isten a jót mindég megjutalmaztatja, ha nem ezen a földön, ugy a más életbenn. —

Hatodik Jel.

LAJOS. BEGLER BÉG.

BEGLER BÉG. Fogoly.

LAJOS Ki szolt

BEGLER BÉG En vagyok.

LAJOS. Egy török látogat meg engem.

BEGLER BÉG. A te nemes magadviselete bennem te irántad tiszteletet gerjesztett és én feltettem magamba, hogy téged megszabaditlak.

LAJOS Mi modon.

BEGLER BÉG. Vedd által ezen irásokat, mond hogy hogy ezeket a király küldi néked és hogy megengedi hogy kimennyél tomlőtzből.

LAJOS. Es az igaz benne. En ugyan nem gondolnám ha hazugság, ugy az a beszéd ki nem megyen a számon. Ne gondold hogy engem el vi az igazság utjáról. és ámbár fogoly vagyok, még is az erőss karakterú és állhatatos magyar vitéz maradok.

BEGLER BÉG. Ugy. de mikor életed veszedelembenn van miért ne tenéd meg azt a kis hazugságot a végre hogy magadat megszabaditsd.

LAJOS. (*Az égre mutatván*) Van ott fenn egy más élet, a mely életre nézve ez az élet tsak készület, a mellybenn megjutalmaztatodnak a jó tselekedetek, meg buntetődnek pedig a rosszszak és ezzel vigasztalom magamat; s azért tantorithatatlan maradok. Ne gondold hogy az életet meg untam volna, de az emberre nézve legelső kötelesség az hogy az Istennek szot fogadjon és én az teljesíteni akarom. — Es kívánom a még vérit is szente tenni, akarom meg mutani hogy a Magyar hogy élni vagy halni. Tehát köszönöm jó akaratodat Török. de azt. amit javasoltál nem tsinálhatom.

Vége a második felvonásnak.

Harmadik felvonás

(Török tábor)

(Ejszaka van)

Első jelenés.

MUSTAFA és BEGLER BÉG.

BEGLER BÉG. Mit itéleez arrol a magyar fogolyrol.

MUSTAFA. Ambár ellenségem, még is tisztelet foglal el engem valahanszor látom, az a nemes magadviselet pelda nélkül való a törökbenn, meg tsudálatossabb lelki ereje haza szeretete. Ha ilyen lesz minden magyar, ugy nehéz lesz ezt az országot meghodoitatni.

BEGLERBÉG. Most esmerem már közelebből a magyarokat, most látom hogy mely derék nemzet az.

MUSTAFA. En sem gondoltam volna hogy ilyen a magyarok lelke. —

BEGLER BÉG. És mitsoda ditsőség az nekünk, ha ilyen nagy sereggel menvén ellenek, azokat a vitézeket mind meg győzzük is; nem leszünk é inkább gyalazattal megbéjjegezve, hogy inink öltük meg a világ legderekbabb embereit. —

MUSTAFA Do már abba nem értek veled egygyet meg kell magunkat és atyainkat ő rajtok [bosszulni], minthogy nekünk oly sok kárt tettek.

BEGLER BÉG. De ellenségeink voltak és egyik ellenség a másiknak mindég ártani igyekszik és ők is a természetnek törvényét követik.

MUSTAFA. Ugran hogy beszélsz oly okatlanul, hiszen úgy az ellenségnek akár mittsinálna igazsága lenne, már á pedig nem ugy van, annak van igazsága, a ki igazságosan hadakozik: annak!

BEGLER BÉG. Azt meg engedem. néked, de még ugy tetzik nekem hogy nekik van igazságok. Mert attol szarmazott a had, hogy mi el akartuk venni a Görögöktől a földöket; már pedig arra mi jussunk volt.

MUSTAFA. Az hogy mi vitézebb emberek vagyunk, a dolog kimenetele megmutatta.

BEGLER BÉG. Ha így okoskods, ugy végtére azt is meg lehet mutatni, hogy a magyaroknak, van jussok Török országra, mert hiszen hányszor győztek meg minket.

MUSTAFA. Ha azokról nem szólunk is, mar az is tsúfolás hogy ilyen kis sereggel még ellenünk mernek.

BEGLER BÉG. Még bizhatnak ők vitézségeibe, de tegyük fel, hogy nem bizhatnak, hat nem diszesebb meghalni a hazáért, mint még az ütközet előtt magát tsúful meg adni

MUSTAFA. Hiszen te egészen törökké váltál. Őrizkedj az ilyen érzeményektől: őrizkedj!

BEGLER BÉG. En tsak az igazságot akarom kimondani de legyünk jóbarátok *(kezet fognak)*

MUSTAFA. *(Menydörög)* Már látom nagy égi háború van — De mennyünk a sátor alá, ideje hogy aludjunk. *(El mennek)*

Második Jel.

(Egynehányszor villámlik. Hatul vannak BOTSKAI, UJVARI és BERTSÉNYI lasan lasan előre, az utjokbann nekik mennek az ör állok azokkal viaskodnak, utójára a három magyarok meg ölik, az örállokat az után még elébb jönnek.)

BOTSKAI. Ugy tetzik mintha nekünk az Isten maga is kedvezne talán kiszabaditjuk a királyt, talán betörhetjük ezt a vasajtót, mely elválasztja tőlünk a magyarok királyát. *(a tömlöztához megyen és az ajtót vagdalja kardjával.)* Nem lehet. — Oh Istenem segíts minket, én ugyan részemről arra esküszök, hogy mindent a mit tsak lehet megtsinalok az ő megszabadítására..

UJVARI és BERTSÉNYI. Mink is esküszünk.

(Villámlik és menydörög)

BOTSKAI. Istenem szabadítsd meg Magyar ország királyát.

(Még jobban menydörög)

Látom az Isten kérésemet meghalgatta. Oh ha igaz lenne a mit reménylek. —

Harmadik Jel.

Az előbbieket, ALI és török katonák.

ALI. Mitsoda lárma ez? Itt vannak három vakmerő magyarok. Jertek katonák fogjátok el őket. —

Katonák jönnek; körül veszik a három vitézeket. Azok egy darabig mentik magokat.

BOTSKAI. Nagy Isten végy minket oltalmad alá.

(Ali basa ellen megyen, azzal viaskodik, azt megöli: mikor a törökök látják hogy vezérek megholt széjjel futnak.)

BOTSKAI. *(Az égre nézve)* Köszönöm néked hogy megszabadítottál minket. —

(Menydörög)

UJVARI. De hogy szabadítsuk ki a Királyt —

BOTSKAI *(Az égre mutatván)* Annak a ki a ditsőségben uralkodik segítségével Az ő hatalma meg fogja nyit ezen rettenetes tömlötznök ajtaját. *(A tömlötzbe be ut a menykő)* Remenylem a Királynak nem esett semmi baja. — Istenem hogy mutassam ki neked háládatosságomat —

MIND. O jóltevő Isten —

BOTSKAI. Hamar szabadítsuk ki Királyunkat

(A jukon be mennek a tomlötzbe es egy darab idő múlva vissza jönnek a Királynal.)

LAJOS. Meg nem foghatom hogy mi történt.

BOTSKAI Minek utána megtudtuk hogy te nem vagy közöttünk meghatároztuk hogy téged felkeresünk és azért ide jöttünk. Es Ez az égi háború teged megszabadított. — Kétszer rohantak rank a törökök és kétszer győztük meg őket. Nézd ki fekszik itt.

LAJOS Ez Ali teste!

BOTSKAI. Ezt megölte az én kezem és a magyarok szerentséje.

LAJOS. Most látom hogy nem hagyott el az Isten, és hogy az emberek közt vannak nékem hűséges barátaim. — Köszönöm Nagy és mindenható Isten haládatosságomat hogy mutassam ki most látom hogy mely szeretettel vagy az ember eránt, nem o nem bánom meg hogy nem lettem a kísértőknek predája, hogy még életem veszedelmével is megtartottam a királyi vérnek szentségét. És hogy a tömlötzben is hűséges fiad marattam. Ha hazaárulás által szabadultam volna ki melly nyomorult életem lett volna, most az az örömöm is van hogy én magyar országhoz, hogy én a királyi vérhez méltó vagyok. — Hogy pedig megjutalmaztalok titeket, nektek örökös barátságot esküszök. Igen, most végre esmerem én jól ezen három bajnokokat. és vigabb szempillantásom nem volt ennél, melyben észrevettem, Botskai, Ujvari és Bertsenyi barátimnak hűségét. *(El menek egymás karja között)*

Vége a harmadik felvonásnak.

Negyedik Felvonás

Első Jelenés
(Szoba)

KEMÉNY, ERDÓDI.

KEMÉNY. Már elvagyunk hagyattatva fogva van már Magyar ország királya.

ERDÓDI. Botskai, Ujvári és Bertsényi is eltűntek egyszerre szemünk elől. —

KEMÉNY. Talán tsak nem rejtkeztek el félelemből

ERDÓDI. Azt én sem gondolnám mert eddig még mindig kijelöltették magokat vitézségek által.

KEMÉNY. Annyival megfoghatatlanabb az ő eltavozások.

ERDÓDI. Szörnyű gondolatok ötlenek elmémbe talán őket el fogták, vagy talán meg is ölték .

KEMÉNY. Távoztassa el azt az Isten tőlünk.

ERDÓDI. Még eddig ez a világosság a mi szorongattásunkat nem tette semmivé.

KEMÉNY. Oh Lajos Lajos! hol nyögsz most vagy talán hol nyugszanak hamyaid.

ERDÓDI. Emlékezem még mikor gyermek voltam, mely sokszor mentem kellemességgel ezen tájakra, mely örültem; midőn imitt amott nyájakat láttam a réteken; midőn ama tserfának árnyékában ülven a fülemilének gyönyörű hangitsálását halgattam; midőn egy dombról elláttam a meszsze lévő hegyeket, a körül belől lévő helységeket és folyóvizeket; emlékezem hogy akkor, mely szeretettel ditsértem az Istent. — Most nékem úgy tetik mint ha a természet el vesztette volna minden kellemeit; mintha Mohátsnak zöld füvei égető homok és az azokat tarkázó ezer meg ezer virágok töviskörökké valnának, és mintha ez az egész tájék gyászolna.

Második Jel.

Előbbiek RAKOTZI, BATORI.

RAKOTZI Barátim azért jövünk hogy tünettek valami nagy dolgot megmondjunk.

ERDÓDI. Es mit.

RAKOTZI. Egy török fogolytól megtudtuk, hogy Gyula a törökökhöz által szökött.

ERDÓDI. Az én vöm? Oh én nyomorult ember. De meg akarom magamat vigasztalni, és neked Istenem eskuszók, hogy ezután ezen hazaárulónak örökös ellensége leszek. —

KEMÉNY. O már nem érdemes hogy éljen.

Harmadik Jel.

Az Előbbiek, BOTSKAI, UJVARI, BERTSÉNYI

KEMÉNY Barátim hol voltatok titeket nem találtunk sehol.

BOTSKAI Talán tsak nem gondoltátok, hogy mi valami rosszszat tsináltunk. — De mindenek előtt kérdezem hogy ha meg kapnátok a királyt készek lennétek-é érte meghalni.

A négy nemesek egyszerre. Mindenre készek lennénk, mert a király a napja az országnak.

BOTSKAI. No hát kivanságtok teljesedik (*Kinyitja az ajtot és Lajos Király belép*)

Mind a négyen örömmel. A Király. A király!

BOTSKAI. Látjátok már begyógyult Magyar ország sebje.

Negyedik Jel.

(Mező)

LAJOS, BOTSKAI, UJVARI, BERTSÉNYI, KEMÉNY, ERDÖDI, BATORI, RAKOTZI és *Katonák.*

LAJOS. Már nálatok vagyok már titeket karjaim közé szoríthatlak —
BOTSKAI. De már eljött az a szélveszes idő melyben egymás karjai közt soká nem lehetünk.

LAJOS Hát fordítsuk ezt a kis időt arra, hogy annál nagyobb szeretettel váljunk el egymástól.

(*A közellévöket meg öleli*)

BERTSÉNYI. Az idő tiszta még egy felleg se látzik az egen, ez is bátorít engemet. —

LAJOS. Ne féljünk az emberektől, kik a testet meg ölhetik, de a lelket nem, és bátran menjünk hartzolni (*Elmennek.*)

Ötödik Jel.

(*A Törökökkel hartz van, az utközettel egynehanszor a theatrumon fel s alá mennek, GYULA vezeti a Törököket, a KIRÁLY és több vitézek meghalnak, a Magyarok megszaszaltodnak.*)

GYULA. En szerentséjlen mit tájnáltam? penzért ferteztettem meg magamat ezen szent vérrrel? legalább én is meghalok (*keresztül szúrja magát.*)

Vége a negyedik és utolsó felvonásnak.

Valószínű, hogy e dráma a mohácsi vész három százados évfordulójára készült. Inkább érdekes, mintsem becses alkotás. Korszerűség és jellemzés szóba sem jöhet benne, inkább a hazafias oráció párbeszédes átalakításának érezhető. A gyermek mind a szülői és nevelői körben állandóan élénk benyomásokat szerzett az élet erkölcsi értékeiről, mind pedig a Kisfaludy-féle történeti drámákban (*A tatárok Magyarországhban, Kemény Simon, Iréne*) kiváló forrást, sőt mintát lelt drámaírói készségének kielégítésére. Ha drámai értékekről e kísérletekben nem is igen beszélhetünk, mégis értékes emlékek Teleki László gyermekkori lelki életéről, jelleméről, amely akkor is, később még inkább a romantikus szenvedélyesség pátoszával szállt síkra mindig és minden eszközzel az erény és becsület érdekében. *Romhányi Gyula.*

Vörösmarty két költeményének változata.

Vörösmarty Mihálynak *A szegény asszony könyve* című költeménye a Honderű-ben jelent meg először (1847. I. félév 17. sz.). Mikor Gyulai Pál Vörösmarty összes munkáinak teljes kiadását 1884-ben közzétette, az egyes kiadások közti különbségeket is gondosan feltüntette. Azonban valószínűleg elkerülte

a figyelmét, hogy a Honderú-ben közölt költeményszöveg két sora eltér a teljes kiadás szövegétől.

A Honderúben ezt olvassuk:	A teljes kiadásban:
Es azért mit innen elvitt	Es azon mit innen elvitt
Lelkében nem tört meg a hit.	Lelkében nem tört meg a hit.

A másik eltérés a költemény végső soraiban található.

Honderú:	Teljes kiadás:
Vegye itt felét jó szívvel	Vegye egy felét jó szívvel
En beérem más felével.	En beérem más felével.

Az a véleményünk, hogy a teljes kiadásban közzétett változtatás javára vált a költeménynek.

Az sem érdektelen, hogy Vörösmartynak a *Névnapra* című költeménye, melyet szintén a Honderú közölt először (1847. évi I. félév 1. sz.), hasonlóképpen két helyen eltér a teljes kiadástól.

A Honderú sora:	A teljes kiadásé:
Ugy áldjon meg Isten neved' napján.	Ugy áldjon Isten meg neved napján.

A Honderúú:	A teljes kiadásé:
S bárhová visz tőlünk a szerencse.	S bárhova visz tőlünk a szerencse.

A Honderú a Vörösmartyné birtokában levő eredeti kéziratból adta ki a költeményt. Ez jobb szöveg, mint a teljes kiadásé.

Vajjon mit szólnak e szövegbeli eltérésekhez a Nemzeti Múzeum Vörösmarty kéziratai?

(Bonyhád.)

Hajas Béla.

Néhány adat Dóczi Lajos soproni vonatkozásaihoz.

Dóczi Lajosnak Sopron a szülővárosa. Szülőházát, a fekete elefántos házat 1944-ben a bomba majdnem teljesen elpusztította, áll azonban az ősi evangélikus líceum, amelynek „Magyar Társaság” nevű önképzőköre őrzi első szereplésének emlékeit. Az 1862–63-as tanévben tízszer szerepel a neve az iratokban. Benne van a tagok névsorában. Szeptember 12-én pénztárvizsgálatra küldik ki. Október 11-én jelenti, hogy munkája készül. E hó 25-én be is nyújtja munkáját. December 6-án Arany *Toldijának* első énekét szavalja. December 20-án *A nép lelke* című munkája kerül felolvasásra. Valószínűleg vers. Lasterfer nevű bírálója szerint a természetes eszű, romlatlan szívű népet akarja feltüntetni a túlságosan kiművelt osztály ellenében. Ez azonban nem sikerült. Az egész erősen emlékeztet Petőfi *Falu végén kurta korcsma* című versére. A félévi próbatételen Szász Károly *Végig hallgattam* című versét szavalta. Február 14-én elvállalta Hencz Gyula munkájának bírálatát. Az örömnapi munkák megbírálására kiküldött bizottságnak is tagja lesz. Az 1863–64-es tanévben csak négy ízben említik. Szept. 10-én pénztárvizsgálatra küldik ki. Október 3-án Arany *Fiamnak* című versét adta elő. E hó 17-én Tschürz társa munkáját vállalja el bírálatra. Április 23-án az örömnapi munkák megbírálására kiküldött bizottságba választják. Ebben az évben útja elkanyarodik

ugyan Soprontól, de szíve mindig visszavágyik. 1915-ben írja p. o. Östör Józsefnek, a soproni Irodalmi és Művészeti Kör elnökének: „Nekem kedves minden, ami onnan jön Önöktől, mert legédesebb gyermekkori emlékeim fűznek Sopronhoz“¹.

Az erősen magyar érzésű protestáns liceumban valószínűleg szó eshetett az elnyomás éveiben a tüzes Vittnyédy prokátorról, Zrínyinek, a költőnek hű emberéről. Alakja legalább is erősen érdekelte férfikorában Dóczit. Ide vonatkozik levele Vittnyédy egyik soproni életrajzírójához, Payr Sándor egyetemi tanárhoz 1905. okt. 17-i budapesti kelettel:

Nagyságos Tanár Úr! Gebhardt József barátom² szíves volt az idei prot. Vándorgyűlés programját megküldeni, amelyből láttam, hogy Nagyságod Vittnyédy István ügyvédrel tartott előadást. Ha későn nem kapom meg az értesítést, Sopronba siettem volna, hogy az előadáson jelen lehessenek, mert engem Vittnyédy alakja nagyon érdekel. Így csak annyit tehetek, hogyha lehet, a fölolvadás írott vagy nyomtatott szövegét kérem Öntől köksön, esetleg egy kis felvilágosítást arról is, hogy Vittnyédy jelleméről és privát dolgairól van-e még Sopron város archivumában olyan anyag is, melyet Nagyságod értekezésében nem használt fel? Engem például Zrínyi Miklóssal való levelezése, a császár elfogására koholt terve, de még Galíciával folytatott borkereskedése, vagyoni állapota s egyéb részletek érdekelnének. Ha nem resteli, kérem írjon erről egy pár sort s fogadja előre hálám kifejezését. Igaz híve

b. Dóczy Lajos.³

Az egykori diák főműve, *A csók* 1874. ápr. 25-én került először színre a soproni színházban. Játsozták még 1883-ban, 1897-ben (Csillag Teréz fel léptével), 1901-ben és utoljára az 1907/8-as színi évadban. Az *Utolsó szerelem* soproni bemutatója 1885-ben, a *Széchy Máriád* 1886-ban volt (utóbbi címszerepét Jászai Mari adta). Németül *A csók* 1877. dec. 5-én került színre Sopronban, az *Utolsó szerdem* pedig 1888 januárjában.

1897-ben Dóczy Lajos a soproni Széchenyi szobor leleplezése alkalmával odát írt, el is szavalták az ünnepségen.

Még életében Ligeti Miklós mintázta gipsz-mellszobra a városi múzeumba került, 1927-ben pedig egyik utcáját róla nevezte el Sopron városa.

Csatkai Endre.

Orosz hatások Mikszáth műveiben.

Zsigmond Ferenc *Orosz hatások irodalmunkban* című kitűnő értekezéséhez néhány adattal óhajtok hozzájárulni. Adataim egy része megjelent *Mikszáth Kálmánné visszaemlékezései* c. kötet (1922) jegyzeteiben, amelyeknek anyaga a megjelenés óta bővült és alakult. Így a *Veréb Pál traktában* c. elbeszélésnek (a tőlem kiegészített Jubileumi Mikszáth-kiadás 27. kötete, 148—159. lap), az a motívuma, hogy Veréb Pál konfliskocsis minden kupica pálinka előtt (a másodiktól kezdve) ilyen biztatókat mond: *kétszer kaszálják a rétet, háromszor iszik a magyar, négy fertályt szokott az óra ütni s végül: olvasatlanok*

¹ Sopronvármegye, 1925. XII. 11.

² Volt soproni polgármester.

³ Özv. Payr Sándorné birtokában.

a csillagok, megvan Lessing *Minna von Barnhelm*-jében (első felvonás, Juszt tisztiszolga biztatja így magát iddoggálás közben). Mikszáth azonban nem Lessing után, hanem nagy valószínűséggel Gogoly *Holt lelkek* című regénye után dolgozott. Gogoly regényében Pjetuch Petrovics, ha vendégének, Csicsikovnak, a tányérján csak egy darab volt már az ételből, rögtön adott egy másikat, mondván: *Pár nélkül se ember, se madár nem élhet a világon, A kettős szám nem jó szám, Az Isten a háromságot kedveli, Ki látott már háromkerekű szekeret, Ki épít háromszegletű házat.* Ez ugyan egészen bizonyosan amolyan irodalmi eredetű motívumvándorlás, sokfelé megvan, de bizonyos, hogy Mikszáth figyelmét az akkoriban nálunk nagyon népszerű Gogoly terelte e trefás kiszólásokra. Ugyancsak már 1922-ben megtaláltam a *Holt lelkek*-ben Mikszáth *A hosszúéletűek* című hírneves rajzának csíráját. (Fentemlített kiadás, 29:47—49. lap, l. a *Mikszáth Kálmánné visszaemlékezései* című kötet jegyzeteit.) Az öreg Majgó, a 86 éves Majgó Márton apja lólopás ügyben áll Gerge István csendbiztos előtt a fiára, a 86 éves Majgóra, mikor ez azt vallja, hogy az apja vette rá a lopásra, rákiált: „*Hallgas, te tacsó!*“. Gogoly *Holt lelkek* című regényében így jellemez egy öreg asszonyt: „Van vagy négyszáz kanárimadara, aztán egy sereg ölebe és macskája, egy sereg bejáró élősdű házi-barátnéja, meg oly cselődsége, amilyen ma már sehol sincs, a legfiatalabb szolgálója is van 60 éves, de azért most is így kiáltja be, hogy *Hej fiú!*“ Turgenyevtől is tanult Mikszáth. (Lásd Mikszáthné művének jegyzeteit.) Az *Óstala*j (Nowoj) 19. fejezetében *Tomuska és Timuska* története, az öreg házaspár, amely már Ovidius óta (Philémon és Baucis) él az irodalomban, többször visszatér Mikszáthnál, pl. Kupolyiék a Fekete kakasban. Kontros Károly (a beregszászi gimnázium értesítőjében 1938—39) rámutatott arra, hogy már Gogoly *A régimódi földbirtokosok* című művében megrajzolta az öreg házaspárt és Mikszáth hasonló-tárgyú Daudet-rajzot fordított le a Szegedi Napló 1879. évi 114. számában. (*Az öregek Les Vieux*) Daudet 1866-ban írta e művét, csaknem egyidőben Turgenyevvel, jóval Gogoly után. Mikszáth Kupolyiékön kívül két önálló rajzban is megörökítette a bájos öregeket, mindkettőnek *Az öregek* a címe. (Fent idézett kiadás 16. kötet, 82—100. és 28. kötet, 84—94. lap.) Annyi kétségtelen, hogy ez alakok kultusza orosz olvasmányok hatását jelenti. Új adalékul említem meg, hogy Mikszáthnak *A fehér kutya* című kísértethistóriája Turgenyev *A kutya* című rajzára emlékeztet. Van valami a magyar novella keretében az oroszból. Itt is a rejtelmesben való hitetlenség a kiindulás, de az orosz novella borzongató józanságát a magyar-nak félelmetes hangulata váltja fel, amelynek realitást adnak a személyes emlékek. Valószínű, hogy a kísértetnek vélt Sajó kutya alakja akkor merült fel a költő emlékei közül, amikor Turgenyev remek elbeszélését olvasta.

Rubinyi Mózes.

Az első Babits-előszó.

Babits Mihály fiatal költő gyűjteményéhez először 1919-ben írt előszót: ez Fodor Dezső *Elet elé* című könyve volt. Az irodalomtörténeti jelentőségű bevezető különös módon elkerülte bibliográfusaink figyelmét. Ennek oka első-sorban az, hogy a könyv nincs meg az Országos Széchényi Könyvtárban. Így kerülhetett el e sorok írójának figyelmét is, amikor az 1911—1920-as évtized

könyvtermelését sajtó alá rendezte (*Magyar Könyvészet* 1911—1920. I. 1939.), de nem vett róla tudomást Gulyás Pál sem, aki a *Magyar Írók* I. kötetében (1939) a Babits-irodalom gazdag anyagát állította össze: a felsorolt előszavak között nem találjuk Babits előszavát (961. hasáb). Ezt a fontos Babits-írást azonban az orosz harctéren eltűnt fiatal Sárkány Oszkár egyébként teljesnek tekinthető bibliográfiája (*Babits Emlékkönyv.* 1941. 297. l.), melyet — tudomásunk szerint — Babits Mihályné is átnézett, sem említi.

Hogy ki ez a Fodor Dezső, adatokat sehol sem találtam: Gulyás Pál *Magyar Írók*-ja tudományosságunk nagy kárára a „D“ betű végén 1944 nyarán egyelőre megszakadt (reméljük, hogy csak rövid időre!), s az „F“ betű kézírata nem állott rendelkezésünkre. Így az egyetlen forrás: a fiatal költő könyve. Az akkori háborús viszonyokat szürke papírával is szimbolizáló füzet egy túlságosan szenzitív lélek vergődéseit tartalmazza. Könyvét „az áldott mártírasszony“-nak, édesanyjának alánlja, aki szikkadt ajkával szárítja föl „lázás homlokáról“ a verejtéket. A versek három ciklus köré fonódnak (*Könnytelen világból, Adika, En átkozott a Carneválnban*): az elsőben a világotúáni vágyát szólaltatja meg, sóvárog az Erőért s egy szép rapszóriában Ady Endre halálát¹ siratja el:

„Írtóztak Tőled, mint a rossztól,
De mégis Te maradsz egyetlen,
Te érthetően érthetetlen.“

A második ciklusban a Garda-tó mellé álmodott szerelmesének küld rózsákat, míg az utolsóban már azt érzi, hogy „nekem nem szabad szeretni“, mert napjait a *39 és 40 fok láza* örli. Fiatalon halhatott meg, legalább is erre következtethetni költészetének egészéből.

Könyvét — ebben is eltér a szokványos első kötetektől — *Csak egy percet még* címmel „Budapest, 1919. az új tavasszal“ datált utószó zárja. Ez az utóhang is tanulságos. Idézzünk belőle néhány, az olvasóhoz intézett gondolatot: „egy a fontos, hogy mi, így, betűkön keresztül, kezét nyújtunk egymásnak... tiéd a jobbik oldal, de ezt soha sem akarod észrevenni. Te fűtölsz egy kővér szavart (ha még van ilyen, de valaha láttam egyet messziről), van egy isteni fotolyód és közben és ebben engem csempülsz. És én rád gondolok szeretettel, ha pontot tettem, bágyadt szemekkel, búsán egy-egy bánatos poemára. Gondolod, hogy ez méltányos munkamegosztás?... Kedvesem, hát fogjunk csak szépen kezét és én köszöntelek.“

A könyv borítólapján: *Élet előtt.* Fodor Dezső versei, Babits Mihály előszavával. A címlapon nincs jelezve Babits előszava, helyette a szűkszavú impresszum áll: 1919. Budapest. A címlap belső oldalán: „Babits Mihálynak avval a szeretettel, amivel megszorította a fáradt s búsán vonagló jobbkezemet.“ Ezután következik a jellemző Babits-Előszó:

¹ Megjelent az *Ady Koszorújában* is (egybefűzte Rozsnyay Kálmán. Szeghalom, 1925. 96—97. l.). [Tele hibával jelent itt meg; mégpedig: a vers élén tévesen Fodor Tibor névvel, a Tartalomjegyzékben viszont már helyesen. A vers utáni „1921“-et nem tudom honnan „merítette“ az „egybefűző“, mert hisz a verskötet kétséget kizáróan 1919-es impresszummal látott világot az Anonymus nyomdai műintézet előállításában, nyilván a szerző költségén.]

„Mindig nagy örööm telt a fiatal írók *első* könyveiben.

Talán nem a legérettebb, legkiteljesedettebb művek szoktak lenni még ezek; naivak talán s még azt sem merném mondani, hogy mindig a legeredettebbek: hisz a bimbók még jobban hasonlítanak egymáshoz, mint a szétnyílt rózsák.

De van valami az *első* könyvekben, amit a későbbiekben már nem találhatunk: valami a bimbó szépségéből, a lehetőségek varázsából, a fiatal-ság lendületéből, az indulás gyönyörűségéből.

És még valami: a céloknak, a világnézetnek teljes, rokonszenves magas-sága, igazi idealizmus, melyet még semmi megalkuvás meg nem tört, semmi alkalmazkodás el nem fakított. A fiatalság szent komolysága ellentéte a cinikus és léha vénségnek.

Mindenki, aki ezeket keresi az *első könyvekben*, örömet fogja találni a Fodor Dezső *első* könyvében is. Szívesen vezetem az olvasó elé, bár nem is szorult ő vezetőre s ha rokonszenves szerénysége nem keresne ma még heroldot, bizvást és bátran állhatna maga az irodalom harcái piacára. Remélem halk és szelíd hangja ki fog hallatszani a piac zsvajából.

Budapest. 1919. március.

Babits Mihály.“

Közleményünkkel föl akartuk hívni a figyelmet az ismeretlenségben lap-pangó Babits-írásra, amely — mint írásművészetének minden kis gyöngye — méltó a felmutatásra.

Kozocsa Sándor.

Hírek.

Alszeghy Zsolt indítványa.

Tisztelt Társaság!

Egykori elnökünk, néhai Pintér Jenő folyóiratunkban 1921-ben közzétette annak az elgondolásnak a tervezetét, amely a magyar irodalomtörténet különböző problémáinak és tudományos témáinak egy négykötetes kézikönyvben való feldolgozását célozta. Terve nemcsak a tárgyakat jelölte ki, hanem a szerinte igénybevehető szakembereket is. Elgondolása elsősorban az egyetemi ifjúságnak szánt tájékoztató összefoglalások sora lett volna, nem önálló tudományos írások gyűjteménye. Épp azért nem is monográfiákat vett tervbe, hanem rövidebb tanulmányokat. Nem új kutatások beszámolóit, hanem a meglévőkről értelmes tájékoztatót. Nem szaktudományunk fejlesztése, hanem meglévő eredményeink népszerűsítése lett volna a feladata.

A terv nem valósult meg. Nyomatásban tudtommal mindössze egy kötete látott napvilágot, az sem e sorozat tagjaként. Tolnai Vilmos bevezetése az irodalomtudományba. A többi tanulmány, ha elkészült, kéziratban maradt a azóta aktualitását veszítette. Viszont stúdiumunk e negyedszázad alatt a részlettanulmányok gazdag sorával, új szempontokkal, újszerű módszerekkel a fejlődés jelentős útját tette meg; tudományszakunk munkásainak sora is felfrissült.

Mivel éppen Társaságunk alapításának egyik fő serkentője az volt, hogy egységes munkára fogja össze a szak szétszórta dolgozó munkásait, másrészt a mai viszonyok között az erők összefogása a munka sikerének egyik legfontosabb tényezője lett, azzal a tiszteletteljes indítvánnyal lépek a Tek. Választmány elé, méltóztassék hozzájárulni ahhoz, hogy Társaságunk Pintér tervét újra elővegye és kellő átalakítással meg is valósítsa.

Pintér Jenő tervezetében a tájékoztató összefoglalások sora uralkodik; ezek közül irodalomtörténetírásunk legjobban kettőt nélkülöz.

- a magyar verselés történetét és
- a magyar prózai stílus fejlődésének rajzát.

Az elsőhöz szükséges lenne egy tudományos magyar verstan — ennek megírását Horváth Jánostól reméljük —, a második sikere — az előmunkálatok hiánya miatt — megkövetelné a fejlődésrajz századok szerint való elkülönítését, egy-egy korszak vagy író költői nyelve újságainak megfigyelését. A verselés történetéből egy-egy forma fejlődése (pl. a magyar alexandrin) érdemelné gondos regisztrálást; ugyanígy a versjelleg érvényesülése a régi magyar költészetben, a próza ritmusa (a numerus), egy-egy korszak verselési divatja.

Sablonos tételek, de önálló tudományos monográfiáknak továbbra is kínálkoznak a poetikai műfaj-történetek; a mi tervezetünkben azonban nem juthatnak olyan fontossághoz, mint a régi tervben, mert tudományos feldolgozásuk szinte meghaladja egy tudományos munkaközösség feladatkörét.

A külföldi irodalmak hatásáról — így az olaszról és németről — jelent meg azóta összefoglalás; de épp ezek mutatják, hogy e téren még a részlet-tanulmányokra vár sok feladat elvégzése. A mi programunkban e részlet-stúdiumokban ilyen irány szerepelne:

egy-egy külföldi író megismerésének és hatásának útja,
egy-egy idegen kultúrának jelei szellemi életünk egy-egy korszakában.

Viszont már az összefoglaló feldolgozásra is megérett:

a magyar ponyvairodalom története,
a magyar ifjúsági irodalom története,
a magyar népköltési gyűjtés története,
a magyar időszaki sajtó története,
a magyar könyvkiadás története,
a tudományos társulatok története,
a szépirodalmi társaságok története.

Szerephez kell juttatnunk tervünkben a motívum-kutatás munkáját is; és pedig egyrészt abban az irányban, amelyben Földessy Gyula adott példát az „Özvegy legények tánca“ című cikkében:

egy-egy író jellegzetes motívumainak élete,
és továbbfejlesztve:

egy-egy motívum továbbélése a kortársaknál, egy-egy motívum irodalmi élete (pl. a tündér a m. irodalomban, Venus és Cupido költészetünkben),

egy-egy korszak alak-bemutatásának stíldivatja,
művészi tudatosság az írói alkotásban.

Másrészt a mesemotívum vonalán:

egy-egy mese életének végigkísérése,
jelentősebb irodalmi alkotások forrásai és mintái,
egy-egy író olvasmányai (könyvtára),
azonos tárgyak formálásai,
a tragikum értelmezése és megvalósítása a magyar tragédiákban,
a hazai nemzetiségek irodalmának hatása nemzeti irodalmunk eszmévilágára, motívumkincsére, formai és műfaji fejlődésére és viszont.

Régi irodalomtörténetírásunk egyoldalú szépirodalmi érdeklődésével szemben rá kell irányítanunk a figyeimet a nem-szépirodalmi termés számbavételére az egyes korszakokban és a termés szerepének megállapítására a nemzet szellemiségének kialakulásában. Ehhez természetesen kapcsolódik a hazai idegennyelvű irodalmak történeti feldolgozása; a német irodalomról Pukánszky Béla szép munkát írt, de például a magyarországi latin irodalomnak egyetlen korszaka sem jutott komoly számbavételhez. Ezt az utóbbit — korszakokra különítve — feltétlenül szerepeltetnünk kell tervezetünkben.

A magyar szellem multjának kérdései közül bennünket is érdekelnie kell a vallásos érzés és felfogás alakulásának egyes korszakokban és egyes vallásokon belül,

a vallástól függetlenül világnézet egyes írónál,
egy-egy korszakokban;

egyéniség és világnézet egy-egy korszak íróiban,
 gondolati problémák egy-egy korszak irodalmában,
 képzőművészeti elemek egy-egy korszak irodalmában,
 a zene és költészet kapcsolata egyes korszakokban,
 egy-egy korszak stílus-vonásai,
 a prózai elbeszélés, szerkezeti művészete egyes korokban,
 a természetértek egyes korszakokban és egyes íróknál (mint Mornet
 könyve teszi: Les Sciences de la nature en France au XVIII. siècle).

Fontos területe kutatásunknak az író és társadalom viszonya:

az írói hivatástudat az egyes korszakokban,
 a könyv és könyvvásárló,
 a könyv és könyvterjesztő,
 a társadalmi törekvések szolgálata és tükröződése egy-egy íróban vagy
 korban,
 az író és társadalmi osztálya,
 a közönség osztálytagolódása egyes korszakokban,
 az irodalmi kritika,
 a közönség kritikájának jelentkezései egyes korszakokban,
 egy-egy korszak összes osztályainak irodalmi élete és érdeklődése,
 az irodalmi élet társadalmi tagozódása,
 egy-egy társadalmi osztály sajátos irodalmi termése,
 a képzelet és valóság szerepe a művészi alkotásban.

Amde épp ennek a területnek az érdekében tervezetünknek fel kell karolnia az
 ilyenféle tárgyakat is:

magyar írók külföldi kapcsolatai,
 külföldi írók magyar kapcsolatai,
 magyarság a külföldi sajtóban,
 magyar írók egymással való érintkezése,
 a magyar könyvhirdetés,
 a magyar könyv illusztrálása,
 a nyomdai díszítés egyes korokban és nyomdákban,
 egyes nyomdák története.

Nem mellőzhetjük a könyvészeti munkálkodást sem, tervünkben szóhoz jut:

egy korszakok pontos magyar könyvészete (a Régi Magyar Könyvtár!),
 egyes szakkérdések könyvészete; így:
 a magyar és latin nyelv küzdelme,
 a politikai röpirodalom,
 a vallásos elmélkedés,
 a szociális reform bibliográfiája;

a kéziratos anyag számbavétele:

egy korszakok világi dalkészletének lajstroma,
 egyes korszakok egyházi énekkészletének lajstroma,
 egyes korok kéziratos beszédgyűjteményeinek leírása,
 irodalmi levelestárak anyagának leíró jegyzéke,
 kéziratos világi daloskönyvek jegyzéke,
 a magyar emlékirat teljes könyvészete,
 egy-egy levelestár (mint Toldy akadémiai tára) feldolgozása.

Kisebb jelentőségű, de eredményes munka:

egy-egy folyóirat 'alapos feldolgozása és tartalomjegyzéke,
egy-egy könyvtár egy-egy kéziratcsomójának feldolgozása (pl. N. Muz-
ban a Bartakovics-gyűjteményé, vagy a gyulaféhvári iskola-
drámáké),

egy-egy író teljes bibliografiája (mint volt a Bessenyeié).

Elgondolásom többféle munkaterületet és többféle munkamódot vesz fel, mert mentől tágabb kört szeretne ehhez a kezdeményezéshez megnyerni. Épp ezért a terv végleges megszövegezéséhez egy bizottság kiküldését kérem, melynek — az elnökségen kívül — tagjai lennének: Bisztray Gyula, Brisits Frigyes, Gálos Rezső, Rubinyi Mózes, Szauder József és Varjas Béla;

a bizottság mellett a Társaság minden tagját kérem, hogy elgondolását, tanácsát velünk közölni szíveskedjen, jelezve a tárgyat is, amelynek feldolgozását szívesen vállalná;

a bizottságot a választmány kötelezze arra, hogy tervezetének elkészítésekor Horváth János tanácsait is hallgassa meg,

a tervezetet pedig júniusi választmányi ülésünkön mutassa be.

A választmány által jóváhagyott tervezettel a bizottság a közoktatási kormányhoz megy el, s annak kívánságait is megvalósítva, annak segítségével szeretné a munkát megindítani. Nem olyan gyűjteményes munka keretében, mint Pintér gondolta, hanem egymástól független egyes kötetekben, illetve füzetekben, amint azt a feldolgozott tárgy fontossága megköveteli; csak a forma (magasság és szélesség) egyöntetűsége ügyelvén. A kiadványok számolással rendelődnének kötetekké, mint a Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvében és a Magyar Történettudomány Kézikönyvében. Mindez azonban a következő megbeszélésünk tárgya lehet: hisz e soraim csak az ügy kezdeményezését szeretnék szolgálni, a bizottságnak ötletet adni; maga a szerkesztő munka a bizottság feladata.

Ebben az értelemben kérem indítványom elfogadását.

Budapest, 1946. május 10.

Alszegehly Zsolt.

Titkári jelentés.

Mélyen Tisztelt Közgyűlés!

Két esztendeje immár annak, hogy az Irodalomtörténeti Társaság Közgyűlést tartott és nyilvános ünnepélyességgel hódolt a maga tudományeszményeinek. A közben eltelt idő tartamban nem nagy, de aminek keretétől szolgált, s aminek hordozója és látója volt, az meghaladja, szinte szétrepesztí a történelmi lét legnagyobb teherbíró képességét. A magyar történelem sorsát megismételte, a kétségbeejtő fordulat tragikus ritmussal tért vissza: csakhogy — a multhoz viszonyítva — más következményekkel. A nemzet teste eltört, összeomlott, lelke gyönyörű szöttese pedig, amelyben 1000 év ihlete, génusza, az értelem és szív csodája dolgozott, felbomlott. Az élet elromlott, embertelen lett. Az eszmék elárulták a világot. A háború haláltvető sírjainál sötétebb mélységek szakadtak fel a létből, azok az örvények, amelyekbe szegyenkezve és megalázva hullottak bele az ember világról alko-

tott eszményeink és fogalmaink. A tudomány világosságának és tisztaságának szabadságát megbénította és beárnyékozta a politika felhője s a tárgyismeret nyugodt szilárdságát feloldotta és szétlazította a politikai indulatú és hőfokú fikciók elfogultsága és láza. Társaságunk a történelem jövő emlékezte számára szeplőtelen tisztasággal őrizte meg az irodalomtudomány eszméjét és gondolatát. Sem emberi, sem ideológiai vonatkozásban nem vétkezett sem hagyományai, sem a tárgyismeret igazsága, sem a szellem világossága ellen. Megtartotta régi, híres tudománytörténeti vonását: a kegyeletet, a tiszteletet, az áhítatot tudományanyaga és ennek legszigorúbb tárgyilagossággal levont következményei iránt. Nem félt és nem jött zavarba idegen fuvallatok látszat-erejétől s következetesen, megokoltan bízott a maga kipróbált és jövőjáró képességű igazságában. Történelmi érdeme marad ez mindenkorra a Társaság Elnökének, aki a maga nemes humanizmusával és tudós étoszával őrködött azon, hogy Társaságunk mindig hűséges maradjon önmagához.

A háború pusztító akarata azonban belenyúlt a mi Társaságunk életébe és sok-sok áldozattal szegényebbé tett bennünket is. Osztottunk a nemzet egyetemes veszteségében. Ezen a címen és ezen a sorson is odatartozunk a magyarság tragédiájához. Megritkultak a mi amúgyis gyér soraink s elvesztettünk egy egész nemzedék-sort Társaságunk és tudományunk mérhetetlen kárára és bánatára. Ha talán formailag nem tartoztak is mind Társaságunk testéhez, de közös eszmény-szolgálatunk egymáshoz utalt bennünket. Valamennyit gyászoljuk, de legmélyebb bánattal mégis Kerécsényi Dezső után tekintünk. Tudománya kibontakozása legtöbbet ígérő és mutató életszakában távozott tőlünk. Sorsában szinte szimbolikusan érezteti és szemlélteti azt a soha el nem készülő csonka szobrot, amely magyar földön annyi életnek és hivatásnak válik eléggé meg nem siratható történetévé. Kedves egyéniségének mindig derűs és meleg fénye, fölemelő szellemének okos ragyogása csak fájóbbá teszi a rá gondolást, amelyet hűséges tisztelettel és baráti szeretettel fogunk irányában mindig megtartani és ápolni.

Az a változás, amely egész közéletünket ma betölti és foglalkoztatja. Társaságunkat nem kényszerítheti arra, hogy bármiféle irányban is változtasson működésén. Hiszünk abban, hogy a tudomány szabadsága és maga törvényei meghatározta és követelte fejlődése egyértelmű a legtisztábban és legnemesebb értelemben vett és veendő demokráciával. Ami pedig ennek alapja: az emberi lét méltósága, annak Társaságunk mindig megnevesítője és gazdagítója volt.

Igy áll Társaságunk ma azon a határvonalon, amelynél befejeződik egy mindennél fájdalmasabb és elvesztettebb háború és kezdődik a magyarság lelkének magához térése. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság is részt kíván venni mindig időszerű munkájával, hogy újra felépítse a szellemi és literátori Magyarországot. Szervezetében ép és sértetlen minden, lelkében és hitében érintetlen az ősi láng, folyóirata a legilletékesebb kézben készen áll arra, hogy növelje tudományunkat és finomítsa a közlést.

Egy kissé fáj, hogy Társaságunk ünnepi együttesét a közelmultra való emlékezés árnyékaival borongtam körül. De ezért a hivatali kötelesség a felelős. Van azonban egy távolabbi multra visszatekintő emlékezés is, amely derűsebb fényel int ma felénk. Egy százados múlt évfordulói térnek most

az évek következő egymásutánjában vissza, amelyek annyi vígasztalással emelik fel lehanyatlott és megroppant léthangulatunkat. 1846-tól kezdve 1848-ig minden esztendő más és más irodalmi drágaság dicsőségét és gyönyörűségét lobbantja fel a most visszaterő időfordulón. Társaságunk bizonyára megtalálja a módját annak, hogy megtermékenyítse értékeikkel elszegényedett magyar világunkat.

Ezekben voltam bátor titkári jelentésemet megtenni és a Mélyen Tisztelt Közgyűlés elfogadásába ajánlani. Most még azt a tiszteletteljes kéresemet vagyok bátor előterjeszteni, hogy titkári tisztségemről való lemondásomat elfogadni kegyeskedjenek. Úgy érzem, hogy a Társaság életének tartozom azzal, hogy 25 év óta viselt és mindig boldog örömmel hordozott megbízásomat kitüntető bizalmuknak visszaadjam. Hálás alázattal köszönöm, hogy a Társaság eszményeit e helyről legjobb odaadással szolgálhattam. Méltóztaseanak megengedni, hogy ezt a munkát — szerzetes őseimtől tanult rajongással és önzetlenséggel —, mint a Társaság egyszerű tagja végezhessem.

Brisits Frigyes.

Társasági ügyek.

JEGYZÖKÖNYV

a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1946. április 13-án tartott választmányi üléséről.

Jelen vannak Alszeghy Zsolt elnöklete alatt huszonnyolcan.

Elnök jelenti, hogy a tisztikar és választmány megújítására kiküldött bizottság indítványát Horváth János v. t. terjeszti elő.

Horváth János közli a bizottság javaslatát: a tisztikar régi tagjainak újra való megválasztását és a harmadolás alapján kieső választmányi tagok újból való megválasztását ajánlja a bizottság a választmánynak.

A választmány ebben az értelemben tesz majd a közgyűlésnek előterjesztést. Új v. tagok: Földessy Gyula, Jancsó Elemér, Tési Edit.

Elnök jelenti, hogy Melich János v. t. levélben jelentette be a választmányi tagságáról való lemondását.

A választmány sajnálattal veszi a bejelentést tudomásul.

Elnök jelenti, hogy Brisits Frigyes titkár, nagy elfoglaltságára való tekintettel, tisztségéről lemond. Sajnálattal kell ezt tudomásul venni, mert Brisits hosszú időn át nagy buzgalommal és lelkes odaadással vezette a Társaság ügyeit; gondos és tanulságos titkári jelentései nemcsak az írásművészet remekei voltak, de útmutatók is tudományunk feladatkitűzésében. Meg kell ugyan hajlanunk elhatározása előtt, de csak az az ígérete nyugtat meg bennünket, hogy Társaságunk munkájában továbbra is részt óhajt venni és munkánkban továbbra is osztozni kíván. Ajánlja, hogy helyébe a titkári állásra Barta János v. t. társunkat hozza a választmány a közgyűlés előtt javaslatba.

A választmány így határoz.

Pénztáros terjeszti elő jelentését a Társaság vagyoni helyzetéről.

Elnök a választmány nevében köszönetet mond a Társaság anyagi ügyeinek ellátásáért, egyben hálás köszönettel emlékezik meg Bisztray Gyula,

Rubinyi Mózes és Kozocsa Sándor társainkról, akik a kultuszkormánytól, illetve a fővárostól segílyt eszközöltek ki folyóiratunk megjelenésének biztosítására.

Budapest, 1946. április 13.

Gerézi R. János, jegyző.

Alszeghy Zsolt, elnök.

JEGYZŐKÖNYV

a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1946. április 13-án tartott közgyűléséről.

Alszeghy Zsolt elnök „Vörösmarty-könyvem zárófejezete” című előadásával megnyitja a közgyűlést.

Brisits Frigyes titkári jelentését felolvassa Baránszky-Jób László.

Elnök javasolja, hogy a közgyűlés különös hálával mondjon köszönetet a lemondó titkárnak, megköszönvén nemcsak a 25 esztendőnek vezető munkáját, de mind azt a gondot és vesződséget, amellyel az évek hosszú során át Társaságunk ügyeit vezette.

Batizi László felolvassa a Társaság pénztári ügyeiről jelentését.

Elnök javasolja, hogy a közgyűlés a pénztárosnak a kívánt felmentést adja meg és fejezze ki köszönetét az anyagi ügyek lelkiismeretes ellátásáért. Egyben javasolja, hogy a Társaság juttassa el köszönetét a Kultuszkormánynak és a Székesfőváros vezetőségének azért a nagymértékű támogatásért, amellyel folyóiratunk megjelenését biztosították; maga pedig hálával emlékezik meg Bisztray Gyula, Rubinyi Mózes és Kozocsa Sándor társaink buzgalmáról, amellyel ezt a támogatást megszerezték folyóiratunknak. A közgyűlés ebben az értelemben határoz.

Alszeghy Zsolt átadja helyét a tisztikar megújítására kiküldött bizottság elnökének, Horváth Jánosnak.

Horváth János a választmány által elfogadott javaslatot terjeszti elő: hogy a közgyűlés elnökké újból Alszeghy Zsoltot, alelnökké Gulyás Pált, Sik Sándort, Szász Károlyt, Szinnyi Ferencet, titkárrá Barta Jánost, szerkesztővé Kozocsa Sándort, jegyzővé Gerézi R. Jánost, pénztárossá Regényi Sándort, ellenőrré Batizi Lászlót válassza.

A közgyűlés egyhangú felkiáltással hozzájárul a javaslatához.

Horváth János ennek alapján kimondja a határozatot és üdvözlí az újra megválasztott tisztikart. Ezzel az elnöklést újra átadja Alszeghy elnöknek.

Alszeghy Zsolt elnök a szavakkal foglalja el újra az elnöki székét: „A Magyar Irodalomtörténeti Társaság alakulását annak idején az a törekvés hozta létre, hogy tudományszakunk minden komoly művelőjét egyesítse magában, akármilyen elvi vagy politikai álláspontot foglalnak is azok el. A tudomány szeretete és megbecsülése, s — mivel a legnemzetibb tudományról van szó — a magyarság szeretete és megbecsülése volt köztünk az összefogó kapocs. Az a véráldozat és sokirányú veszteség, amelyet ez a világháború követelt meg tőlünk és hozott reánk, még égetőbb fontosságúvá teszi a mi studiumunk munkakörét: a magyar szellem és a magyar lélek multjának, formálódásának, fejlődésének számontartását, megbecsülését. A magyarság a magyar szellemben él; földünknek nincsenek olyan érdekei, amelyek a világ szemében a magyarság fennmaradásának szükségességét igazolnák. De a magyar

szellem a multban és jelenben alkotott és alkot olyan értékeket, amelyeknek általános emberi jelentősége és mégis sajátosan magyar jellege a magyar szellem életrealitáságát, az emberi kultúrában nélkülözhetetlenségét kétségtelenné teszi. A magyar irodalomtörténet művelőinek ma kettős feladata van: a magyarságban megőrizni, megerősíteni önértékének tudatát, Nyugat és Kelet előtt pedig igazolni a magyar szellem munkájának értékét. Erre a kettős feladatra kötelezi el magát Társaságunk, amikor most megújítva új munkára indul. Köszönöm a bizalmat, amely e munkára a Társaság élére emelt, és kérem, hogy e munkára tagtársaim friss és lelkes lendülettel vállalkozzanak."

Elnök előterjeszti a választmány megharmadolása kapcsán a választmányi ülés javaslatát.

A közgyűlés közfelkiáltással megválasztja a javasoltakat.

Az elnök bejelenti, hogy a Társaság újra megkezdi felolvasó üléseit is, és felkéri a tagokat azoknak egyrészt előadással, másrészt megjelenésükkel való támogatására.

Megköszönvén a tagtársak megjelenését, a közgyűlést bezárja.

Budapest, 1946. április 13.

Gerézy R. János, jegyző.

Alszegehy Zsolt, elnök.

Helyreigazítás. Folyóiratunk mult évfolyamának 35. lapján, Mikszáthtal kapcsolatban olvasható „irtózatossá tudatlanság”, helyesen „irtózatossá tudatlanság”.

Felolvasó szerkesztő és kiadó: Kozocsa Sándor, Budapest, VIII., Rákóczi-út 19. 46.860. — Egyetemi Nyomda, Budapest, 1946. (F.: Tirai Richárd.)